

GAILESTINGUMAS

*Pamatinė
Evangelijos
savoka ir
krikščioniškojo
gyvenimo
raktas*

Walter Kasper

KATALIKŲ
PASAULIO
LEIDINIAI

TURINYS

PRATARMĖ	7
I. GAILESTINGUMAS – AKTUALI, TAČIAU PRIMIRŠTA TEMA	
1. Gailestingumo poreikis	9
2. Gailestingumas – pagrindinė XXI amžiaus tema	14
3. Gailestingumas – nedovanotinai apleista tema	18
4. Ideologija įtarinėjamas gailestingumas	23
5. Empatija ir „compassion“ kaip nauja priėitis	26
II. BANDYMAS PRIARTĖTI	
1. Filosofinės priėitys	31
2. Gailestingumo pėdsakų paieška religijos istorijoje	44
3. Auksinė taisyklė kaip bendras sąlyčio taškas	48
III. SENOJO TESTAMENTO ŽINIA	
1. Biblijos kalba	53
2. Dievo atoveiksmis į chaosą ir nuodėmės katastrofą	56
3. Dievo vardo apreiškimas kaip Dievo gailestingumo žinia ..	58
4. Gailestingumas kaip neištiriamas ir suverenus Dievo kitoniškumas	63
5. Dievo gailestingumas, šventumas, teisingumas ir ištikimybė	65
6. Dievo palankumas gyvenimui ir vargšams	68
7. Šlovinimas psalmėse	71

IV.	JĖZAUS ŽINIA APIE DIEVO GAILESTINGUMĄ	
	1. Išaugo atžala	73
	2. Jėzaus Evangelija apie Tėvo maloningumą	78
	3. Palyginimų perteikiama žinia apie dangiškąjį Tėvą	82
	4. Jėzaus proegzistencija	85
	5. Dievo gailestingumas – Jo teisingumas – mūsų gyvenimas	91
V.	SISTEMINIAI SVARSTYMAI	
	1. Gailestingumas kaip pagrindinė Dievo savybė	99
	2. Gailestingumas kaip Švenčiausiosios Trejybės atspindys	108
	3. Dievo gailestingumas – Dievo kelių ištakos ir tikslas	115
	4. Universali Dievo išganinga valia	121
	5. Jėzaus Širdis kaip Dievo gailestingumo apsimušimas	131
	6. Savo gailestingume kartu kenčiantis Dievas	137
	7. Gailestingumo viltis nekaltos kančios akivaizdoje	142
VI.	PALAIMINTI GAILESTINGIEJI	
	1. Meilė – pagrindinis krikščioniškas įsakymas	153
	2. „Atleiskite vieni kitiems“ ir priešų meilės įsakymas	160
	3. Gailestingumo darbai kūnui ir sielai	164
	4. Leseferizmo pseudogailestingumas	168
	5. Vargšuose sutikti Kristų	171
	6. Gailestingumas kaip krikščioniškoji pavaduojančiai besiaukojanti egzistencija	174
VII.	BAŽNYČIA IR GAILESTINGUMAS	
	1. Bažnyčia – meilės ir gailestingumo sakramentas	181
	2. Dievo gailestingumo skelbimas	184
	3. Atgaila – gailestingumo sakramentas	188
	4. Bažnyčios veikla ir gailestingumo kultūra	192
	5. Gailestingumas kanonų teisėje?	200

VIII. APIE GAILESTINGUMO KULTŪRĄ

1. Modernios socialinės valstybės didybė ir ribotumas 209
2. Bažnyčios socialinio mokymo vystymas 215
3. Politinė meilės ir gailestingumo plotmė 220
4. Meilė ir gailestingumas kaip inspiracijos ir motyvacijos
šaltinis 223
5. Gailestingumo darbų visuomeninė reikšmė 228
6. Gailestingumas ir Dievo klausimas 230

IX. MARIJA, GAILESTINGUMO MOTINA

1. Liudijimas apie Mariją Evangelijoje 237
2. Bažnyčios tikėjime išreikštas liudijimas 242
3. Marija – gailestingumo provaizdis 246

IŠNAŠOS 251

VI. PALAIMINTI GAILESTINGIEJI

Žinia apie Dievo gailestingumą nėra nuo pasaulio realybės nutolusi ir praktiškai neįgyvendinama teorija; ji apima daugiau nei tik sentimentalūs užuojautos pareiškimai. Jėzus moko mus būti gailestingus pagal Dievo pavyzdį (Lk 6, 36). Kalno pamoksle Jis skelbia palaimintais gailestinguosius (Mt 5, 7). Laiške efeziečiams skaitome: „Būkite Dievo sekėjai, kaip jo mylimi vaikai, ir gyvenkite meile, nes ir Kristus pamilo jus ir atidavė už mus save kaip atnašą ir kvapią auką Dievui“ (Ef 5, 1). Šis *imitatio Dei*, arba sekimo Dievu ir Jo veiksmu Jėzuje Kristuje, motyvas Biblijoje yra pamatinis.¹ Žinia apie Dievo gailestingumą daro poveikį kiekvieno krikščionio gyvenimui, pastoracinei Bažnyčios praktikai, taip pat įnašui, kuriuo krikščionys turi prisidėti prie žmogaus orumo paisančio, teisingumu ir gailestingumu pasižyminčio visuomeninės sanklodos pavidalo kūrimo.

1. MEILĖ – PAGRINDINIS KRIKŠČIONIŠKAS ĮSAKYMAS

Senajame Testamente žodžiai *gailestingas* ir *gailestingumas* retai kada vartojami žmogaus elgesiui apibūdinti; tačiau tai, ką šie žodžiai reiškia turinio prasme, Senajame Testamente sutinkama dažnai. 15-oje psalmėje klausiamo: „Viešpatie, kas gali

svečiuotis tavo Palapinėje? Kas gali gyventi Sione – tavo šventajame kalne? Žmogus, kuris dorai gyvena, daro, kas yra teisu, ir kalba tiesą iš grynos širdies. Kas nešmeižia nė vieno liežuviu, kas nedaro nieko pikta bičiuliui ir nejuodina kaimyno. <...> kas net nuostolį patirdamas laikosi žodžio. Kas be palūkanų skolina ir yra nepaperkamas liudyti prieš nekaltą.“ Panašiai kalbama ir Ps 112, 5: „Gera žmogui, kuris yra dosnus ir skolina, sąžiningai tvarko savo reikalus.“

Apie Senojo Testamento socialinę sanklodą, kuri buvo orientuota į silpnųjų bei vargšų apsaugą, ir apie pranašų mokymą, kuris atvirai kritikavo neteisingus santykius, jau buvo išsamiai kalbėta aukščiau.² Pranašas Michėjas apibendrina, ko Dievas laukia iš žmogaus: „Marusis, jis tau pasakė, kas yra gera ir ko iš tavęs Viešpats reikalauja: tik daryti, kas teisinga, mylėti ištikima meile ir nuolankiai eiti su Dievu (Mch 6, 8; plg. Tob 12, 8). Ypač pabrėžiama pareiga duoti išmaldą. (Tob 4, 7–11, Sir 7, 10; 29). Taigi ankstyvajame judaizme meilės darbai vaidino svarbų vaidmenį.³

Jėzus nenutolsta nuo šios senatestamentinės-žydiškos tradicijos. Ją ypač atitinka meilės darbų išvardijimas didžiojoje teismo kalboje: pavalgydinti išalkusius, pagirdyti ištroškusius, priglausti benamius, aprengti nuogus, aplankyti ligonius ir kalinius (Mt 25, 35–39, 42–44). Į akis krenta tai, kad Jėzus kaip kriterijų, pagal kurį bus vykdomas teismas, išskirtinai nurodo artimo meilės darbus ir nemini darbų, susijusių su pamaldumu. Jėzus pasiremia pranašo Ozėjo žodžiais: „Aš noriu pasigailėjimo, o ne aukos“ (Mt 9, 13; 12, 7; plg. Oz 6, 6; Sir 35, 3). Todėl Kalno pamoksle Jis sako: „Jei neši dovaną prie aukuro ir ten prisimeni, jog tavo brolis turi šį tą prieš tave, palik savo atnašą tenai prie aukuro, eik pirmiau susitaikinti su broliu, ir tik tada

sugrįžęs aukok savo dovaną“ (Mt 5, 23; plg. Mk 11, 25). Reikėtų paklausti, kaip dažnai prieš Eucharistijos šventimą mes patys turėtume susitaikinti ir kaip dažnai reikėtų susilaikyti nuo Komunijos priėmimo, jei iš tikrųjų rimtai priimtume šiuos Jėzaus žodžius.

Savo mokymą Jėzus pristato įspūdingais palyginimais.⁴ Mūsų kalboje priežodžiu yra tapęs Jėzaus palyginimas apie gailestingąjį samarietį. Samariečiai anais laikais nelaikyti teisingą tikėjimą išpažįstančiais žydais; todėl Jėzus provokuoja, kaip pavyzdį nurodydamas samarietį ir ragindamas: „Tai daryk ir gyvenisi!“ (Lk 10, 25–37). Palyginime apie negailestingą tarną jis dar kartą paaiškina, kad mes turėtume pasigailėti tų, kurie mums yra ką nors skolinti, taip kaip kad Dievas pasigailėjo mūsų (Mt 18, 23–35). Jei Dievas mus pasitinka savo gailestingumu ir mums atleidžia, tai ir mes privalome vienas kitam atleisti ir parodyti gailestingumą. Mūsų gailestingume artimui Dievo gailestingumas tampa konkrečiai patiriamu; mūsų gailestingume atsiveria ir slėpingai prasiveržia dalelė Dievo karališkos viešpatystės stebuklo. Tad gailestingumas yra žymiai daugiau nei socialinė pagalba, karitatyvinė ar visuomeninė organizacija (nors, žinoma, šių visiškai nepaneigia).

Todėl vargu ar gali nustebinti tai, kad Jėzus, kai buvo paklaustas apie didžiausią įsakymą, vadovaudamasis Senojo Testamento dvasia, įvardijo Dievo ir artimo meilę (Mk 12, 29–31; Mt 22, 34–40; Lk 10, 25–28).⁵ Senajame Testamente abu įsakymai pateikti dviejose skirtingose vietose (Įst 6, 5 ir Kun 19, 18), tačiau ir čia pastebima tendencija juos susieti.⁶ Jėzaus mokyme jie abu sudaro visiškai neišardomą vienybę. Be to, Jėzus išplėtė artimo sąvoką, kuri dabar apima ne tik priklausančiuosius žydų tautai, bet visus žmones. Esminę reikšmę turi abiejų įsakymų

tarpusavio sąsaja; be artimo meilės nėra Dievo meilės. Tik būdami kartu abu įsakymai yra viso įstatymo santrauka ir išpildymas. Būdami kartu jie yra krikščioniškos egzistencijos kvintesencija, suma ir esmė.

Labai gražiai abiejų įsakymų tarpusavio sąsają suformulavo Augustinas: „Niekas tenesako: Aš nežinau, ką privalau mylėti! Tegu myli brolių ir mylės meilę <...>. Ką gi meilė myli kita, nei tai, kas meile mylima? O tai, tačiau yra, jei pradėsime nuo arčiausiai esančių, brolis <...>. Būtent broliška meilė <...> yra ne tik iš Dievo, bet taip pat yra Dievas <...>. Iš to išeina, kad šie abu įsakymai negali egzistuoti vienas be kito.“⁷

Jei ši tarpusavio sąsaja traktuojama rimtai, tai, savime suprantama, Dievo meilė nebus redukuojama į artimo meilę, kas galiausiai privestų prie vienaplotmio humanizmo, kuriame būtų prarasta Dievo meilė ir sąsaja su Dievu. Artimo meilės radikali išraiška, kaip reikalauja Jėzus, neįmanoma be jėgos, kuri ateina iš Dievo meilės.⁸

Taip pat ir Pauliui meilė yra Įstatymo pilnatvė (Rom 13, 10; Gal 5, 14) ir tobulumo raištis (Kol 3, 14). Paulius, kaip ir Jėzus, pasiremia Ozėjo mokymu ir ragina „dėl Dievo gailestingumo“ dvasiškai garbinti Dievą (Rom 12, 1; plg. Ef 5, 1 ir toliau). Atleidžiantis ir gailestingas Dievo veikimas Jėzuje Kristuje turi būti krikščionių veiklos pavyzdys: „Būkite malonūs, gailestingi, atleidūs vieni kitiems, kaip ir Dievas Kristuje jums buvo atlaidus“ (Ef 4, 32; plg. Kol 3, 12). Taigi ir vėl susiduriame ne su grynai humanistiniu, bet su aiškiai kristologiniu artimo meilės pagrindu.

Į kokias aukštumas ir prie kokių konkrečiai praktinių nuorodų veda ši kristologinė perspektyva, išpūdingai atskleidžiama visų pirma himne meilei, kurį Paulius pateikė Pirmajame laiške

korintiečiams (1 Kor 13).⁹ Šis fragmentas suprastinas kaip kritiškas polemizavimas ir atsiribojimas nuo jausmingo entuziazmo. Jausmingai euforijai kaip korektyvą Paulius pateikia meilės *unum necessarium*. Be meilės beverčiais ir bevaisiais tampa pranašystės, mistinis žinojimas, pažinimas, tikėjimas, taip pat ir dideli gailestingumo darbai. Tas pats pasakytina apie puikiai retoriškai nušlifuosius pamokslus, labai mokslingą teologiją bei veiklą dėl tikro tikėjimo, jei šie yra besididžiuojantys savimi, teisuoliški, arogantiški ir be meilės. Net ir kankinystė kaip tokia praranda vertę; eretikai, komunistai ir kiti taip pat turi savo kankinius. Vien tik meilė yra tikro krikščionio skiriamasis ženklas,¹⁰ nes „jei neturėčiau meilės, aš būčiau niekas“ (1 Kor 13, 2 ir toliau).

Vis dėlto neturėtume čia kalbėti apie meilės giesmių giesmę. Pauliaus pateiktas meilės kelio aprašymas jokių būdu nėra sentimentalus; jis labai konkretus ir realistiškas. Meilės kelią mums nužymėjo Jėzus Kristus. Kelias, kuriuo Kristus nužengė pas mus, yra vienintelis, leidžiantis mums pakilti pas jį.¹¹ Galiausiai visa kita praeis, pasiliks vien tik meilė; ji yra iš visų didžiausia (plg. 1 Kor 13, 13). Jei pasiliks tik meilė, tai liks ir meilės darbai; tik jie liks mums eschatologinio teismo metu, ir vien tik juos galėsime parodyti. Jie yra išliekanti tikrovės dalis ir dėl to esminis bet kokios tikrovės eschatologinio perkeitimo elementas. Meilės beprotybėje jau dabar įsiveržia eschatonas – laikų pilnatvė.

Jonas toliau vysto šią mintį, įveda ją į tikrą gelmę. Anot jo, esame Dievo mylimi (Jn 14, 21), kad mylėtume vienas kitą (Jn 13, 34). Šio griežtai teologinio meilės pagrindimo kontekste Jonas kalba apie naują meilės įsakymą kaip krikščionių atpažinimo ženklą. „Aš jums duodu naują įsakymą, kad jūs

vienas kitą mylėtumėte, kaip aš jus mylėjau, kad ir jūs taip mylėtumėte vienas kitą! Iš to visi pažins, kad esate mano mokiniai, jei mylėsite vieni kitus“ (Jn 13, 34 ir toliau). Taip jis nurodo, kad meilė apsprendžia krikščioniško gyvenimo specifiškumą. Jos matas viršija normalų žmogišką matą: viskas matuojama meile, kurią pats Jėzus parodė atiduodamas savo gyvybę. „Tai mano įsakymas, kad vienas kitą mylėtumėte, kaip aš jus mylėjau. Nėra didesnės meilės kaip gyvybę už draugus atiduoti“ (Jn 15, 12 ir toliau).

Pirmasis Jono laiškas perima šiuos teiginius: „Kas sako si esąs šviesoje, o savo brolio nekenčia, tas dar tebėra tamsoje. <...> vaikščioja tamsoje ir nežino, kur einąs, nes tamsa užgulė jam akis“ (1 Jn 2, 9–11). „Jei kas sakytų: „Aš myliu Dievą“, o savo brolio nekęstų, – tasai melagis. Kas nemyli savo brolio, kurį mato, negali mylėti Dievo, kurio nemato. Taigi mes turime jo įsakymą, kad tas, kuris myli Dievą, turėtų mylėtų ir savo brolių“ (1 Jn 4, 20; plg. 5, 3; 2 Jn 5 ir toliau). Visus šiuos teiginius sieja bendra mintis, kad Dievas pats yra meilė (1 Jn 4, 8, 16).

Bažnyčios tėvų raštuose gausu liudijimų apie pamatinę ir centrinę artimo meilės ir gailestingumo reikšmę. Paminėsimė tik du graikų Bažnyčios tėvus. Bazilijus Didysis ekonominio nuosmukio laiku, kai smarkiai nuskurdo įvairūs gyventojų sluoksniai, ryžtingai stojo už beturčius samdinius, vergus, nuskurdusius valstiečius, amatininkus ir prekybininkus. Kai kilo badas, jis ėmė smerkti nesąžiningus lupikautojus ir spekuliantus, ragino pasidalyti savo turtais.¹² Jonas Auksaburnis, panašiai kaip Jėzus, demaskavo bet kokį veidmainišką pamaldumą. Jis tvirtino, kad artimo meilė yra visokio gėrio motina ir krikščionio atpažinimo ženklas.¹³ Jonas Auksaburnis pabrėžtinai apeliuoja į turtingųjų sąžinę ir nedviprasmiškai sako, kad visi jų

pamaldumo darbai niekuo negali padėti be gerų darbų.¹⁴ Pasak jo, artimo meilė yra geriau už visas dorybingumo ir atgailos praktikas, geriau net ir už kankinystę.¹⁵ Be skaistybės – sakė jis – galima matyti Dievą, o be gailingumo – ne.¹⁶ Dėl to Tomas Akviniėtis su išoriniais veiksmais susijusį gailingumą vadina *summa religionis christianae*.¹⁷

Gailingųjų palaiminimas yra artimo meilės sukonkretinimas. Dietrichas Bonhoefferis yra pateikęs iškalbingą šio palaiminimo interpretaciją: „Šie žmonės, kurie neturi jokio turto ir galios, šie praeiviai žemėje, šie nusidėjėliai, šie Kristaus sekėjai gyvendami su Juo yra išsižadėję savo orumo, tad yra gailingi. Lyg jiems nepakaktų savų rūpesčių ir nelaimių, jie užsikrauna ant savo pečių dar ir kitų nelaimės, pažeminimą ir nuodėmes. Jie jaučia nenugalimą meilę visiems pamintiesiems, ligotiesiems, nelaimėliams ir nuskriaustiesiems, visiems atstumtiesiems ir kenčiantiesiems. Jie eina ir ieško tų, kurie įsipainioję nuodėmės ir kaltės pinklėse. Nėra tokios bėdos, nėra tokios baisios nuodėmės, kuri būtų didesnė už jų gailingumą. Jei koks žmogus užsitraukia gėdą, gailingieji paaukos savo garbę, kad pridengtų nelaimingąjį, ir prisiims jo gėdą sau. Juos pamatysite bendraujančius su muitininkais ir nusidėjėliais, ir jie nesuks galvos dėl gėdos, kurią pastarieji daro jų vardui. Būdami gailingi, jie paniekina patį brangiausią žmogaus gyvenimo turtą – savo orumą ir garbę, nes vienintelis jiems žinomas orumas ir garbė – tai jų pačių Viešpaties gailingumas, už kurį jie skolingi savo gyvybę. Jis nesigėdijo savo mokinių, Jis tapo žmonių broliu ir nešė gėdą net iki mirties ant kryžiaus. Štai koks gailingas buvo Jėzus, Nukryžiuotasis. Jo sekėjai lieka skolingi Jam savo gyvybes vien tik dėl Jo gailingumo.“¹⁸

2. „ATLEISKITE VIENI KITIEMS“ IR PRIEŠŲ MEILĖS ĮSAKYMAS

Jėzaus artimo meilės reikalavimas yra ne tik esminis, jis ir radikalus, toks radikalus, kad net užgniaužia kvapą. Kalno pamokslo antitezėse Jėzaus reikalavimas didesnio, tiesiog tobulo teismo (Mt 5, 20) pranoksta ne tik žydišką tradiciją, bet ir bet kokią žmogišką matą. Tai išryškėja nurodyme atsisakyti prievartos: „Nesipriešink piktam [žmogui].“ Taip jis panaikina vadinosios *ius talionis* taisyklės „akis už akį ir dantis už dantį“ (plg. Iš 21, 24) galiojimą ir vietoj jos pateikia kitą taisyklę: „Bet jei kas tave užgautų per dešinę skruostą, atsuk jam ir kitą“ (Mt 5, 38–42; plg. Lk 6, 29 ir toliau). Tai pranoksta žmogaus jėgas ir reikalauja žmogiško bei krikščioniško didingumo ir suverenumo, kurie suardo blogio spiralę, velnišką smurto ir keršto ratą ir kuria taiką.

Reikalaujamo gailestingumo ir meilės viršūnė bei kulminacija Kalno pamoksle yra priešų meilės įsakymas: „Mylėkite savo priešus ir melskitės už savo persekiotojus.“ Šį ekstremalų – vertinant grynai žmogišku požiūriu – reikalavimą Jėzus pagrindžia ekstremaliu, kraštutiniu pasiekiančiu Dievo elgesiu su nusidėjėliais. Jis sako, „kad būtumėte savo dangiškojo Tėvo vaikai“: „būkite tokie tobuli, kaip Jūsų dangiškasis Tėvas yra tobulas“ (Mt 5, 43–48, plg. Lk 6, 27–29. 32–36). Taip maldoje *Tėve mūsų* Jėzus mus moko melsti, kad Dievas atleistų mums mūsų kaltes, kaip ir mes atleidžiame savo kaltininkams (plg. Mt 6, 12; Lk 11, 4). Jėzus dar papildė, kad mes privalome atleisti ne vieną kartą ir ne septynis kartus, bet septyniasdešimt septynis kartus (plg. Mt 18, 21 ir toliau), tai reiškia nuolatos ir neribotą kiekį kartų. Palyginime apie negailestingą tarną Jėzus paaikškino šį reikalavimą (Mt 18, 23–35). Pats mirdamas ant kryžiaus atleido: „Tėve, atleisk jiems, nes jie nežino ką darą“ (Lk 23, 34).

Diakonas ir kankinys Steponas, užmėtomas akmenimis, prašė to paties (Apd 7, 60).

Antikoje atleidimas dovanojimo prasme laikytas karališka dorybe, tai didžiadvasiškumas, kuris suponuoja suverenumą. Tikrai atleisti gali tik Dievas. „Kas gi gali atleisti nuodėmes, jei ne vienas Dievas (Lk 5, 21). Taigi atleidimas įmanomas tik dėl Dievo išganingo veikimo Kristuje ir Jo galia (Rom 3, 24 ir toliau). Jis įmanomas tik turint omenyje teiginį, kad Dievas sutaikino mus ir savimi, kai mes dar buvome Jo priešai (Rom 5, 10). Toks atleidimas mums yra būtinas. Pagal Dievo pavyzdį mes taip pat turime atleisti: „Atleisk mums mūsų kaltes, kaip ir mes atleidžiame savo kaltininkams“ (Mt 6, 12; Lk 11, 4). Dėl to galioja įpareigojimas: „Verčiau būkite malonūs, gailestingi, atleidūs vieni kitiems, kaip ir Dievas Kristuje jums buvo atlaidūs“ (Ef 4, 32). Kaip Viešpats jums atleido, taip ir jūs atleiskite“ (Kol 3, 13).

Žmogišku požiūriu meilė priešams tikriausiai yra sunkiausias Jėzaus reikalavimas ir visgi vienas pagrindinių krikščioniškų įsakymų, kuris yra išsakinijęs krikščionijos slėpinio giliausioje esmėje, todėl atskleidžia krikščioniško elgesio specifiškumą.¹⁹ Bažnyčios tėvų nuomone, šis įsakymas yra *proprium* ir *novum* tiek Senojo Testamento, tiek ir pagoniškos filosofijos atžvilgiu.²⁰ Antrajame Klemenso laiške korintiečiams sakoma, kad kas nemyli savo nekentėjo, tas nėra krikščionis.²¹ Tertulijonas priešų meilę vadina „pagrindiniu įstatymu“,²² o Jonui Auksaburniui ji yra aukščiausia dorybės išraiška.²³

Tačiau jau Bažnyčios tėvai kalba apie sunkumus, konkrečiai įgyvendinant šį įsakymą kompleksišku pasižyminčiame pasaulyje ir jame egzistuojančiose nuodėmės struktūrose. Siekdami rasti sprendimą, jie sukūrė savotišką dviejų pakopų etiką. Ambraziejus teigė, kad blogiu neatlyginti už bloga yra

pareiga; geru atlyginti už bloga yra tobulumas.²⁴ Augustinas aukščiausia išmaldos forma laikė mūsų atleidimą tiems, kurie prasikalto. Be abejo, jis nebuvo nutolęs nuo realybės, tad žinojo, kad tokios dorybės didžiajai daugumai stinga ir kad ji yra tobulų Dievo vaikų dovana. Tačiau kiekvienas tikintysis turi to siekti ir melsti. Jis privalo atleisti bent tiems, kurie prašo atleidimo. Šiam atvejui galioja žodžiai: kas neatleidžia, tam neatleis ir dangiškasis Tėvas (plg. Mt 6, 15). Augustinas kalba apie griausmingą žodį; kas nuo jo garso nenubunda, tai tas ne miega, o jau yra miręs.²⁵ Panašų laipsniavimą aptinkame ir Tomo Akviniečio mokyme: būtina paruošti savo širdį meilei, kad konkrečiu atveju, kai prireiks, galėtume mylėti savo priešą. Meilė priešams dėl Dievo, kai nėra jokios ypatingos būtinybės, tačiau nėra būtina išganymui ir priklauso ne meilės būtinumui, bet tobulumui.²⁶ Tokiuose bandymuose išskirti įpareigojimo laipsnį ir sušvelninti galima įžvelgti krikščionišką realizmą; tačiau to nereikėtų pernelyg supaprastinti. Minėtu atveju iki galo įgyvendinta meilė priešams jau laikoma nebe centru, kaip kad Jėzus laikė, bet tik kraštutiniu krikščioniško tikėjimo praktikos atveju arba siekiamu tikslu.²⁷ Nemažų sunkumų kyla tai pritaikant karo atveju. Tuomet meilė priešams negali apsiriboti reikalavimu įveikti asmeninius neapykantos jausmus, taigi asmeniniu nusistatymu. Jėzus nori konkrečių darbų.²⁸

Ne tik pavieniai krikščionys ar valstybės, bet ir Bažnyčia turėjo ir turi sunkumų įgyvendindama meilę priešams. Kokia buvo krikščionybės pozicija persekiojant žydus ir eretikus, kryžiaus žygiuose ir religiniuose karuose? Kaip Bažnyčia elgėsi su savo priešininkais, iškilus polemikai ir kontroversijoms? Ar tuo metu ji buvo objektyvi ir sąžininga? Dauguma pamokslų apie karą taip pat daro kraupų įspūdį. Taigi ne vien tik pavieniai

krikščionys, bet ir pati Bažnyčia labai dažnai negebėjo vykdyti priešų meilės įsakymo. Ir čia dažnai idealas yra nutolęs nuo realybės.

Klausimų kyla ne tik kalbant apie karą ir taiką, bet ir susiduriant su nedraugišku kaimynu, konkurentais profesinėje veikloje, ekonomikoje, politikoje ir kt. Ekonomikoje ir politikoje konkurencija neišvengiama: siekiama nors ir ne asmeniškai, bet ekonomiškai ir politiškai parklupdyti ir sutriuškinti politinį priešininką ar ekonominį konkurentą. Dabartiniame pasaulyje netgi esame verčiami tai daryti. Tokiose situacijose būtų nesąžininga nepaisyti [dviejų pakopų] atskyrimo, kurį aptikome. Augustino ir Tomo Akviniečio raštuose.

Dabar norėtūsi paklausti, ar priešų meilės įsakymas apskritai yra įgyvendinamas? Ar jis nėra utopinis ir viršijantis žmogaus jėgas? Kaip motina gali mylėti savo sūnaus žudiką? Argi ji gali jam atleisti? Kur nueitume, jei nesipriešintume blogiui, jei atleistume, užuot reikalavę teisingumo? Ar taip tas, kuris elgėsi neteisiai, nebūtų apdovanotas? Heinrichas Heine, Friedrichas Nietzsche, Sigmundas Freudas ir kiti kėlė šiuos klausimus kritikuodami ir polemizuodami; Freudas priešų meilės įsakymą priskyrė frazei *Credo quia absurdum est*.²⁹

Tačiau užuot klausę, kur nueitume, jei atsisakytume prievartos ir atleistume, galime paklausti: kur nueitume, jei nebūtų jokio atleidimo, jeigu už kiekvieną mums padarytą neteisybę atkeršytume nauja neteisyste – akis už akį, dantis už dantį? Po XX a. patirtų baisumų priešų meilės problema vėl tapo liūdnam aktuali ir daugelį paskatino suvokti neatidėliotino mąstysenos pokyčio būtinybę. Tapo aišku, kad nors gailestingumas, atleidimas ir dovanojimas yra beveik antžmogiški aktai, jie visgi yra ir aiškiai intelektiniai aktai.

Tik kai senų nesutarimų priešingos pusės vėl ištiesia viena kitai ranką, kad paprašytų atleidimo ir jį suteiktų, įmanoma tematizuoti traumuojančius konfliktus, pradėti patirtų sužeidimų gydymo procesą ir nutraukti prievartos bei atkirčio prievartai spiralę, taip pat kaltės ir keršto (kraujo keršto) *circulus vitiosus*. Negalima tiesiog pamiršti įvykusios neteisybės, o juo labiau bandyti jos nepastebėti. Būtina garbingai pripažinti neteisybę ir prisipažinti ją padarius. Kai tai įvyksta, galima pasiekti sutaukintą [praeities dalykų] atminimą, kai santykiai apvalomi ir išlaisvinami nuo priešiško. Tokiu praeities žaizdas gydančiu atminimu gali būti suteikta nauja pradžia ir nauja bendros ateities galimybė.³⁰

Tai galioja ne vien tik asmeninių, bet ir politinių santykių srityje. Čia reikia prisiminti žydų ir krikščionių, vokiečių ir žydų, vokiečių ir prancūzų bei vokiečių ir lenkų susitaikymą po Antrojo pasaulinio karo. Lygiai taip pat reikėtų prisiminti Pietų Afrikos, Airijos ar kitų šalių Tiesos ir susitaikymo komisijas.³¹ Galiausiai galima prisiminti ir pasikeitusius ekumeninius bei tarpreliginius santykius, kai, išlaikant tebeegzistuojančius objektyvius skirtumus, dėl bendradarbiavimo, siekiant taikos ir teisingumo pasaulyje galėjo būti įveiktas įsisenėjęs priešiškas, grupuočių bei konkurencinė mąstysena. Taigi priešų meilė priklauso ne *credo quia absurdum*, bet *credo quia rationabile est* sričiai.

3. GAILESTINGUMO DARBAI KŪNUI IR SIELAI

Naujajame Testamente, kaip ir žydiškoje tradicijoje, pateikiami dorybių sąrašai. Į juos įtrauktas ir gailestingumo įsakymas, kuris ten konkrečiai interpretuojamas (1 Pt 3, 8 plg. Rom 12, 8, 15;

2 Kor 7, 15; Fil 1, 8; 2, 1; Kol 3, 12; Žyd 13, 3). Jį aptinkame didžiojoje Jėzaus kalboje apie pasaulio teismą (Mt 25). Krikščioniškoji tradicija, pasiremdamą šiuo Naujojo Testamento mokymu, vėliau konkrečiai išplėtojo gailestingumo sampratą. Ji išskyrė ir atskirai įvardijo po septynis gailestingumo darbus kūnui ir sielai.³²

Gailestingumo darbai kūnui: išalkusį pavalgydinti, ištroškusį pagirdyti, vargšą aprenkti, keleivį priglausti, ligonį aplankyti, kalinį sušelpiti, numirėlį palaidoti. Gailestingumo darbai sielai: abejojančiam patarti, nemokantį pamokyti, pikta darantį sudrausti, nuliūdusį paguosti, įžeidimus atleisti, nuoskaudas nukęsti, melstis už gyvus ir mirusius. Benediktas savo regulijoje šiuos darbus, arba, kaip jis vadino, gerų darbų priemonės, išplėtė dar vienu punktu: „Niekuomet neprarasti vilties Dievo gailestingumu.“³³

Įdomu, kad kalbant apie gailestingumo darbus kūnui ir ypač gailestingumo darbus sielai nepasisakoma prieš aiškius Dievo įsakymų pažeidimus. Kaip ir Jėzaus kalboje apie teismą, nepasmerkiamas nė vienas iš nusidėjėlių, kurie žudė, vogė, buvo neištikimi santuokoje, melavo ir apgaudinėjo kitus. Jėzus pasmerkia ne Dievo įsakymų pažeidimus, bet gėrio apleidimą. Vėlgi kalbama apie pranokstantį teisumą (Mt 5, 20). Pagal tokią sampratą, nusidėti galima ne tik pasielgiant priešingai Dievo įsakymui, bet ir apleidžiant gėrį – į tai, deja, dažnai kreipiama pernelyg mažai dėmesio.

Taigi gailestingumas reiškia daugiau nei tai, ko reikalauja vien teisingumas; jis apima dėmesingumą ir jautrumą konkrečiai sutiktam vargui. Gailestingumas – tai ir įveikimas egoizmo, kuris mus padaro aklius ir kurčius kito žmogaus kūno ir sielos poreikiams. Jis reiškia širdies nerangumo įveikimą atsiliepiant

į Dievo kvietimą, kuris pasiekia mus susidūrus su kitų žmonių vargu.³⁴

Taigi diferencijuotas gailestingumo darbų kūnui ir sielai įvardijimas nelaikytinas naiviu ar savavališku. Jis atitinka keturias skurdo rūšis. Lengviausia suprasti fizinį arba ekonominį skurdą: nėra stogo virš galvos, nėra ko dėti į puodą, kankina alkis ir troškulys, nėra drabužių ir jokios pastogės, kur pasislėptum nuo vėjo ar nepalankaus klimato; šiandien prie tokio skurdo priskirtina ir bedarbystė bei sunkios ligos arba neįgalumas be galimybės gauti tinkamą medicininį gydymą ir slaugą.

Ne mažiau svarbus nei fizinis yra kultūrinis skurdas: jo kraštutinis atvejis būtų analfabetizmas. Ne tiek kraštutinė, tačiau ne mažiau lemtinga šio skurdo rūšis, kai visiškai nėra galimybių mokytis arba jos labai menkos – tai atitinkamai nulemia ir menkas ateities perspektyvas. Šiam skurdui priklauso ir negalėjimas dalyvauti visuomeniniame bei kultūriniame gyvenime.

Trečia skurdo forma – santykių skurdas; čia akiratyje atsiduria žmogus kaip socialinė būtybė: vienatvė ir susvetimėjimas, partnerio netektis, šeimos narių ar draugų netektis, bendravimo sunkumai, dėl savo kaltės ar priverstinai įvykęs pasitraukimas iš socialinės komunikacijos, diskriminacija bei marginalizacija iki izoliacijos dėl įkalinimo ar iškeldinimo.

Galiausiai paminėtinas dvasinis, arba dvasios, skurdas, kuris Vakarų pasaulyje tapo rimta problema: orientyrų neturėjimas, vidinė tuštuma, paguodos stoka ir beviltiškumas, abejojimas savo buvimo prasme, moralinė ir dvasinė sumaištis iki dvasinės demoralizacijos.

Skurdo situacijų įvairovė ir daugiaplotmiškumas reikalauja įvairias plotmes apimančio atsakymo. Be jokios abejonės, materialinė pagalba yra svarbiausia. Tik tada, kai užtikrinamas

elementarus fizinis gyvenimas ir pragyvenimas, galima padėti įveikti kultūrinį, socialinį ir dvasinį skurdą. Tačiau krikščioniškas gailestingumas negali ir neturi apsiriboti vien tik fizinio vargo situacijomis. Žmogaus orumą jis atitinka tik tuomet, kai nepalieka nepriteklių kenčiančiojo ilgalaikėje priklausomybėje nuo teikiamos pagalbos, bet padeda tokiam žmogui padėti pačiam sau. Tai įmanoma, jei pašalinamos ir kultūrinio, socialinio ir dvasinio skurdo situacijos. Todėl krikščioniškasis *Caritas* reikalauja visuminės prieties, kai skurdas matomas įvairiose jo plotmėse bei persipinančiose sąsajose, o pagalba teikiama ne vien tik dėl elementaraus išgyvenimo, bet ir padedant bent minimaliai išpildyti žmogišką gyvenimą.

Kaip toli ir kaip giliai gali siekti gailestingumas, ką jis konkrečiai gali reikšti krikščioniui ir koks konkrečiai jo užmojis, 1937 metais labai gražiai savo maldoje suformulavo sesuo Faustina:

Padėk man, Viešpatie, kad mano akys būtų gailestingos, kad niekuomet nieko neįtarinėčiau ir neteisčiau pagal išorę, bet įžvelgčiau artimo sielos grožį ir jam padėčiau.

Padėk man, Viešpatie, kad mano klausa būtų gailestinga, atidi artimo poreikiams, neabejinga jo skausmams ir aimanoms.

Padėk man, Viešpatie, kad mano kalba būtų gailestinga, kad niekuomet blogai nešnekėčiau apie artimą, bet kiekvienam atrasčiau paguodos ir atleidimo žodį.

Padėk man, Viešpatie, kad mano rankos būtų gailestingos ir pasirengusios geriems darbams, kad aš mokėčiau daryti gera artimui, pati imdamasi sunkiausių ir nemaloniausių darbų.

Padėk man, Viešpatie, kad mano kojos būtų gailestingos, kad įveikdama savąjį nuovargį galėčiau skubėti padėti artimui. Tikrais mano poilsis tebūnie paslaugumas artimui.

Padėk man, Viešpatie, kad mano širdis būtų gailestinga, kad būčiau jautri visoms artimo kančioms. Niekam neužversiu savo širdies. Nuoširdžiai bendrausiu net su tais, kuriuos žinau piktnaudžiaujant mano gerumu. Nuslopinsiu savo skausmą ir užsidarysiu gailestingiausioje Jėzaus Širdyje. O mano Viešpatie, tegul manyje pasilieka Tavo gailestingumas.

Tu mane ragini būti gailestingą trejopai. Pirmiausia – gailestingu veiksmu, kad ir koks jis būtų. Antra – gailestingu žodžiu; jeigu negaliu padėti veiksmu, padėsiu žodžiu. Trečias dalykas yra malda. Jeigu negalėsiu parodyti gailestingumo nei veiksmu, nei žodžiu, visada galėsiu malda, nes malda siekia ten, kur aš pati nepasiekiu.

O mano Jėzau, perkeisk mane į Save, nes Tu viską gali.³⁵

4. LESEFERIZMO PSEUDOGAILESTINGUMAS

Gailestingumu ir religija gali būti piktnaudžiaujama. Krikščioniškos meilės artimui, o visų pirma prieš meilės įsakymai turi būti įgyvendinami atsižvelgiant į pasaulyje susiklosčiusias sąlygas. Gali nutikti taip, kad įvairių situacijų ambivalentiškumas lems ir gailestingumo ambivalentiškumą – jis bus neteisingai suprstas, juo bus piktnaudžiaujama. Jį galima iškreipti iki priešingybės, o raginimą būti gailestingiems paversti priemone, skirta sušvelninti krikščionišką etosą.

Viena iš šiuo metu plačiai diskutuojamų tokio pseudogailestingumo formų būtų atvejai, kai įvykus neteisybei labiau rūpinamasi nusikaltėliu, o ne jo auka. Taip gali nutikti dėl klaidingai suprasto draugiškumo ar kolegialumo; taip pat toks pseudogailestingumas gali pasireikšti tada, kai tiriant ir baudžiant neteisybę siekiama apsaugoti nuo apsunkinančių padarinių kurią nors